MACIEJ SZPUNAR
FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA
Az ismertetés napja: 2022. szeptember 22.[1]

C-395/21. sz. ügy

D.V.
kontra
M.A.

(a Lietuvos Aukščiausiasis Teismas [Litvánia legfelsőbb bírósága] által benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem)

„Előzetes döntéshozatal – A fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételek – 93/13/EGK irányelv – A jogi szolgáltatások nyújtásáért fizetendő díj összegét óradíj segítségével meghatározó szerződési feltétel”

I. Bevezetés

1. A jelen ügyben az előzetes döntéshozatal iránti kérelmet ügyvédi hivatást gyakorló személyt jogi szolgáltatások fogyasztó részére történő nyújtása címén megillető díj megfizetése iránti eljárás keretében terjesztették elő.

2. Mivel kétségei támadtak annak megállapításával kapcsolatban, hogy a szóban forgó szerződések jogi szolgáltatások díjára vonatkozó feltételei a 93/13/EGK irányelv[2] értelmében vett tisztességtelen feltételeknek minősülnek-e, a kérdést előterjesztő bíróság előzetes döntéshozatal céljából ezen irányelv rendelkezéseinek értelmezésére vonatkozóan hat kérdést terjesztett a Bíróság elé. A Bíróság kérésének megfelelően a jelen indítvány az előzetes döntéshozatalra előterjesztett ötödik és hatodik kérdés vizsgálatára szorítkozik.

3. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett ötödik és hatodik kérdést arra az esetre terjesztik elő, ha a Bíróság az előzetes döntéshozatalra előterjesztett első négy kérdésre olyan választ adna, amely alapján meg kellene állapítani, hogy a szóban forgó szerződések jogi szolgáltatások díjára vonatkozó feltételei tisztességtelennek minősülnek. A kérdést előterjesztő bíróság úgy véli, hogy e feltételek elhagyása esetén a szóban forgó szerződések nem maradhatnak fenn. Az ötödik és a hatodik kérdés azokra a következményekre vonatkozik, amelyek – a 93/13 irányelv megsértése nélkül – e feltételek tisztességtelen voltának megállapításából eredhetnek olyan helyzetben, amelyben a jogi szolgáltatások már teljesültek.

[1] Eredeti nyelv: lengyel.

[2] A fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló 1993. április 5-i tanácsi irányelv (HL 1993. L 95., 29. o.; magyar nyelvű különkiadás 15. fejezet, 2. kötet, 288. o.).

II. Jogi háttér

A. Az uniós jog

4. A 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdése értelmében:

„A tagállamok előírják, hogy fogyasztókkal kötött szerződésekben az eladó vagy szolgáltató által alkalmazott tisztességtelen feltételek a saját nemzeti jogszabályok rendelkezései szerint nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve, és ha a szerződés a tisztességtelen feltételek kihagyásával is teljesíthető, a szerződés változatlan feltételekkel továbbra is köti a feleket.”

5. Ezen irányelv 7. cikkének (1) bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„A tagállamok a fogyasztók és a szakmai versenytársak érdekében gondoskodnak arról, hogy megfelelő és hatékony eszközök álljanak rendelkezésre ahhoz, hogy megszüntessék az eladók vagy szolgáltatók fogyasztókkal kötött szerződéseiben a tisztességtelen feltételek alkalmazását.”

B. A litván jog

6. A 93/13 irányelv rendelkezéseit átültették a litván polgári törvénykönyvbe. E rendelkezésekből következik, hogy ha valamely szerződési feltételt a bíróság tisztességtelennek nyilvánít, e feltétel a szerződés megkötésének időpontjától kezdve érvénytelen, azonban a szerződés fennmaradó feltételei kötik a feleket, amennyiben a szerződés további teljesítése lehetséges.

7. A 2004. március 18-i Advokatūros įstatymas (az ügyvédi tevékenységről szóló törvény) (Žin. 2004., 50–1632. sz.) 50. cikkének (3) bekezdése előírja:

„Az ügyvéd által nyújtott jogi szolgáltatásokért járó díj összegének meghatározásakor figyelembe kell venni az ügy összetettségét, az ügyvéd képesítését és tapasztalatát, az ügyfél vagyoni helyzetét, valamint más releváns körülményeket.”

8. A Litván Köztársaság igazságügyi miniszterének 2004. április 2-i 1R-85. sz. rendeletével és a litván ügyvédi kamara tanácsának 2004. március 26-i határozatával hagyták jóvá az ügyvéd (advokatas) vagy az ügyvédjelölt által nyújtott segítségért járó díj polgári ügyekben megítélendő maximális összegére vonatkozó ajánlásokat (2015. március 20-tól hatályos változat). Ezek az ajánlások a költségviselésről a polgári perrendtartás rendelkezései szerinti határozathozatal során alkalmazandók.

III. Az alapeljárás tényállása

9. Az alapeljárás alperese jogi szolgáltatások nyújtására vonatkozóan öt szerződést kötött a jelen eljárás felperesével. E szerződések az alapeljárás alperesének a következők ügyekben való képviseletére vonatkoztak: i. annak megállapításával kapcsolatos polgári per, hogy bizonyos vagyontárgyak közös tulajdonban állnak, ii. kiskorú gyermekek tartózkodási helyének meghatározásával, a láthatási joggal és a tartásdíj összegével kapcsolatos polgári per, iii. képviselet a rendőrkapitányság és az ügyészség előtti nyomozás megindításakor és iv. az e hatóságok előtti nyomozás során, valamint v. válóper.

10. E szerződések alapján az ügyvéd vállalja, hogy szóbeli vagy írásbeli tanácsadást nyújt, jogi dokumentumtervezeteket készít elő és ír alá, dokumentumokat jogi szempontból megvizsgál, valamint képviseli az ügyfelet a különböző hatóságok előtt, és elvégzi az ezzel kapcsolatos cselekményeket.

11. E szerződések ugyanakkor úgy rendelkeznek, hogy az ügyvédi díj összege az ügyfél részére nyújtott tanácsadás vagy jogi szolgáltatás nyújtásának minden egyes órájáért 100 eurót tesz ki. E munkadíj egy részét közvetlenül azt követően kellett megfizetni, hogy az ügyvéd – figyelembe véve a nyújtott tanácsadás vagy jogi szolgáltatások óraszámát – jogi szolgáltatásokra vonatkozó számlát nyújtott be.

12. Ezenfelül az egyes szerződések szövege szerint az alapeljárás alperese köteles volt meghatározott összegeket előlegként kifizetni. Ez alapján 5600 eurót fizetett ki.

13. Az alapeljárás felperese 2018 áprilisa és decembere, valamint 2019 januárja és márciusa között nyújtott szolgáltatásokat.

14. 2019. március 21-én és 26-án az alapeljárás felperese benyújtotta az alapeljárás alperese részére nyújtott jogi szolgáltatásokra vonatkozó számlákat.

15. 2019. április 10-én az alapeljárás felperese azt kérte az elsőfokú bíróságtól, hogy kötelezze az alapeljárás alperesét arra, hogy jogi szolgáltatások nyújtása jogcímén 9900 eurót, költségeinek megtérítése jogcímén 194,30 eurót kamatokkal és eljárási költségekkel együtt fizessen meg részére.

16. Az elsőfokú bíróság megállapította, hogy az alapeljárás felperese olyan szolgáltatásokat nyújtott, amelyekért 12 900 euró illette volna meg. E bíróság ugyanakkor elismerte, hogy a jogi szolgáltatások díjára vonatkozó szerződési feltételek tisztességtelenek, és a díjat a felére, 6450 euróra csökkentette.

17. Tekintettel arra, hogy az alapeljárás alperese az alapeljárás felperese részére már kifizetett 5600 eurót, az elsőfokú bíróság felmerült költségek jogcímén fizetendő 194,30 euró mellett 850 eurót ítélt meg a felperes számára. E bíróság a kamatokról és az eljárási költségekről is döntött.

18. Az alapeljárás felperese megtámadta az elsőfokú bíróság határozatát. Az elsőfokú bíróság határozatát a másodfokú bíróság határozatával helybenhagyta, amely ellen az alapeljárás felperese felülvizsgálati kérelmet terjesztett a kérdést előterjesztő bíróság elé.

19. A kérdést előterjesztő bíróság szerint a szóban forgó szerződésben foglalt két feltétel alapvető fontossággal bír a felek közötti jogvita elbírálása szempontjából: i. az óradíj alapján a ténylegesen nyújtott szolgáltatások költségét meghatározó szerződési feltétel és ii. a jogi szolgáltatás kifizetésének részleteire vonatkozó szerződési feltétel. Ha a szerződés óradíjat tartalmaz, azonban nem fejti ki részletesebben a konkrét jogi szolgáltatások terjedelmét és időtartamát, valamint a várható végleges díj összegét, a fogyasztó esetleg nem tudja felmérni a számára szükséges szolgáltatások terjedelmét és végleges költségét.

20. Bár úgy tűnik, hogy a kérdést előterjesztő bíróság az előzetes döntéshozatal iránti kérelem egyes részeiben külön-külön hivatkozik az óradíjra vonatkozó szerződéses feltételre és a jogi szolgáltatások kifizetésének részleteire vonatkozó feltételre, jelen indítvány keretében külön-külön nem foglalkozom ezekkel a feltételekkel, hanem azokra díjazásra vonatkozó szerződéses feltételként hivatkozom.

21. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett ötödik és hatodik kérdés ugyanis azokra a következményekre vonatkozik, amelyek – a 93/13 irányelv megsértése nélkül – e feltételek tisztességtelen voltának megállapításából erednek. E tekintetben a kérdést előterjesztő bíróság úgy véli, hogy e feltétel nélkül a szóban forgó szerződések nem maradhatnak fenn, ezért azokat semmisnek kell nyilvánítani.

22. A kérdést előterjesztő bíróság szerint a 93/13 irányelvre vonatkozó ítélkezési gyakorlatra tekintettel megállapított következmény olyan helyzetet eredményez, amelyben a díjazásra vonatkozó szerződési feltételt úgy kell tekinteni, mintha soha nem is lett volna kötelező a fogyasztóra nézve. Ez azt jelentené, hogy a nemzeti bíróság dönthet úgy, hogy nem ítéli meg az ügyvédnek a jogi szolgáltatás nyújtása alapján fizetendő díjat.

23. A kérdést előterjesztő bíróság azonban először is azt a kérdést teszi fel, hogy az, hogy a szóban forgó szerződések feltételei tisztességtelen voltának megállapításából ilyen következmény ered, ellentétes-e a szolgáltatási szerződések visszterhességének elvével. Másodszor, amennyiben a kérdést előterjesztő bíróság szerint az ilyen következmény megfelelő szankciót jelent az eladóval vagy szolgáltatóval szemben a tisztességtelen feltételek alkalmazása miatt, annyiban kétségek merülhetnek fel azzal kapcsolatban, hogy az ilyen szankció abban az esetben, amikor az ügyvéd a szolgáltatásaiért semmiféle díjat nem kap, nem vezet-e a fogyasztó jogalap nélküli gazdagodásához és kirívóan méltánytalan eredményhez.

24. Következésképpen a kérdést előterjesztő bíróság meghatározott összegű díj ügyvéd részére történő megítélésének lehetőségét mérlegelve arra keresi a választ, hogy a nemzeti bíróságok azon ítélkezési gyakorlata, amely szerint a szerződéses árral kapcsolatos tisztességtelen feltétel megállapítása lehetővé teszi a bíróság számára, hogy csökkentse a nyújtott szolgáltatások költségét, vagy e szolgáltatások önköltségét vagy a lehető legalacsonyabb piaci árat ítélje meg, nem szünteti-e meg a visszatartó hatást, és mint ilyen, nem ellentétes-e a 93/13 irányelv 7. cikke (1) bekezdésének hosszú távú céljával.

IV. A Bíróság előtti eljárás és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

25. Ilyen körülmények között a Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Litvánia legfelsőbb bírósága) 2021. június 23-i végzésével, amely 2021. június 28-án érkezett a Bírósághoz, úgy határozott, hogy felfüggeszti az eljárást, és előzetes döntéshozatal céljából hat kérdést terjeszt a Bíróság elé. A Bíróság kérésére jelen indítvány az előzetes döntéshozatalra előterjesztett ötödik és hatodik kérdéssel foglalkozik, amelyek a következők:

„5) Az, hogy a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdése értelmében a jogi szolgáltatásra vonatkozó szerződés nem jelent kötelezettséget a felekre nézve, ha a költségekre vonatkozó szerződési feltételt tisztességtelennek minősítették, azt jelenti-e, hogy helyre kell állítani azt a helyzetet, amelyben a fogyasztó a tisztességtelennek bizonyuló feltétel hiányában lenne? Az ilyen helyzet helyreállítása azt jelenti-e, hogy a fogyasztónak nem kell kifizetnie a már nyújtott szolgáltatásokat?

6) Ha az ellenérték fejében történő szolgáltatásnyújtásra irányuló szerződés jellegéből az következik, hogy lehetetlen helyreállítani azt a helyzetet, amelyben a fogyasztó a tisztességtelennek ítélt feltétel (a már nyújtott szolgáltatások) hiányában lenne, ellentétes lenne-e a 93/13 irányelv 7. cikke (1) bekezdésének céljával díjazás megállapítása az ügyvéd

által nyújtott szolgáltatásokért? Amennyiben erre a kérdésre nemleges választ kell adni, a szerződő felek egyenlőségének helyreállításához szükséges tényleges egyensúly akkor valósulna-e meg:

i. ha az ügyvéd számára kifizetnék a szerződésben meghatározott óradíjon nyújtott szolgáltatásokat;

ii. ha az ügyvéd számára megtérítenék a jogi szolgáltatások minimumköltségét (például valamely nemzeti jogi aktusban, jelesül az ügyvéd által nyújtott segítségért járó díjazás maximális összegére vonatkozó ajánlásokban szereplő minimumköltséget);

iii. ha az ügyvéd számára a bíróság által az ügy összetettségére, az ügyvéd képesítésére és tapasztalatára, az ügyfél anyagi helyzetére és más releváns körülményekre tekintettel meghatározott észszerű összeget fizetnének?"

26. Az alapeljárás felperese, a litván és a német kormány, valamint az Európai Bizottság írásbeli észrevételeket nyújtott be. Az ügyben nem tartottak tárgyalást.

V. Értékelés

27. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett ötödik és hatodik kérdésével, amelyeket együtt kell vizsgálni, a kérdést előterjesztő bíróság lényegében arra kíván választ kapni a Bíróságtól, hogy úgy kell-e értelmezni a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését és 7. cikkének (1) bekezdését, hogy abban az esetben, ha a jogi szolgáltatások díjára vonatkozó tisztességtelen szerződési feltétel elhagyása esetében a fogyasztó által valamely szolgáltatóval kötött, jogi szolgáltatásra vonatkozó szerződés nem maradhat fenn, és e szolgáltatásokat teljesítették, e rendelkezésekkel nem ellentétes, ha a nemzeti bíróság ahelyett, hogy e szolgáltatónak a jogi szolgáltatások nyújtásáért járó díjazást bizonyos összegben ítélné meg, teljes egészében elutasítja az e szolgáltató által a fogyasztó ellen indított fizetés iránti keresetet.

28. E tekintetben hangsúlyozni kell, hogy az alapeljárás első- és másodfokú bíróságai a nyújtott jogi szolgáltatások díját a felére csökkentették.[3] Noha a kérdést előterjesztő bírósághoz a másodfokú bíróság határozata ellen benyújtott felülvizsgálati kérelemmel fordultak, az előzetes döntéshozatalra előterjesztett ötödik és hatodik kérdés nem korlátozódik arra a kérdésre, hogy a 93/13 irányelvvel ellentétes-e a díjazás ilyen csökkentése.

29. Igaz, hogy a kérdést előterjesztő bíróság az előzetes döntéshozatal iránti kérelem indokolásában jelzi, hogy kétségei vannak azzal kapcsolatban, hogy összeegyeztethető-e az irányelvvel a nemzeti bíróságok azon ítélkezési gyakorlata, amely – e szolgáltatások önköltségének vagy a lehető legalacsonyabb piaci árnak a megítélése mellett – lehetővé teszi a nyújtott szolgáltatások díjazásának csökkentését.[4]

30. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett ötödik kérdés ugyanakkor kizárólag annak tisztázására irányul, hogy a 93/13 irányelv fényében valamely szerződési feltétel tisztességtelen voltának megállapítása, amely a szerződés egészének megszűnését vonja maga után, eredményezhet-e olyan helyzetet, amelyben az eladó vagy szolgáltató a nyújtott jogi szolgáltatásokért egyáltalán nem részesül díjazásban.

[3] Lásd a jelen indítvány 16. pontját.

[4] Lásd a jelen indítvány 24. pontját.

31. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett hatodik kérdés szövegében a kérdést előterjesztő bíróság három eshetőséget említ, amelyek e díjazás összegének következők alapján történő meghatározását érintik: i. a szóban forgó szerződések, ii. a jogi szolgáltatások nemzeti jogszabály [5] alapján meghatározott minimumköltségei, vagy iii. azon körülmények, amelyek lehetővé teszik e díjazás „észszerű" összegben történő megállapítását. Ennek során a kérdést előterjesztő bíróság nem tisztázza, hogy az általa vizsgált eshetőségek a szóban forgó szerződések fennmaradásán és tartalmának módosításán, vagy a jogi szolgáltatások díjazása tárgyában a litván jog egyéb, jogalap nélkül nyújtott szolgáltatásokra vonatkozó rendelkezései alapján történő határozathozatalon alapulnak-e.

32. Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem nem tartalmaz semmilyen információt a kérdést előterjesztő bíróság által a felülvizsgálati kérelem elbírálása során lefolytatott vizsgálat terjedelmét illetően. Mindenesetre az előzetes döntéshozatalra előterjesztett ötödik és hatodik kérdés ugyanarra a kérdésre vonatkozik, amely e bíróság előtt is felmerült. E kérdés azokkal a következményekkel függ össze, amelyeket a szerződési feltétel tisztességtelen voltának megállapítása eredményez, és amelyek a szerződés érvénytelenségét vonják maguk után. Ennélfogva e kérdések közös megközelítését javasolom.

33. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések vizsgálata előtt ismertetem az érdekelt felek által írásbeli észrevételeikben képviselt álláspontot. Ezt követően a Bíróságnak a szerződési feltétel tisztességtelen voltának megállapításából eredő következményekkel kapcsolatos ítélkezési gyakorlatára, valamint ennek az ítélkezési gyakorlatnak a jelen ügy szempontjából fennálló relevanciájára fogok kitérni. Ennek alapján fogalmazom meg az előterjesztett kérdések megválaszolására vonatkozó javaslatot.

A. Az érdekelt felek álláspontja

34. Az alapeljárás felperese úgy véli, hogy a szóban forgó szerződések jogi szolgáltatások díjára vonatkozó feltételei a 93/13 irányelv 4. cikkének (2) bekezdése értelmében a „szerződés elsődleges tárgyát" érintik, világosak és érthetőek, és ilyen módon tisztességességük nem vizsgálható.

35. Ezért az alapeljárás felperese csak kiegészítő jelleggel foglalkozik az előzetes döntéshozatalra előterjesztett ötödik és hatodik kérdéssel. Az alapeljárás felperese úgy véli, hogy mivel a szóban forgó szerződések alapján a jogi szolgáltatásokat már teljesítették, az ellenszolgáltatás fejében történő szolgáltatásnyújtásra irányuló szerződés jellegéből adódóan nem lehet helyreállítani azt a helyzetet, amelyben a fogyasztó akkor lenne, ha a szóban forgó szerződések nem tartalmaznák ezt a feltételt. Az ezzel ellentétes értelmezés, amely lehetővé tenné a nemzeti bíróság számára, hogy a felek közötti jogviszony jogi minősítését megváltoztassa, és e jogviszonyt ingyenes szolgáltatások nyújtására irányuló szerződéssé alakítsa át, lényegüktől fosztaná meg a szóban forgó szerződéseket. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy az alapeljárás felperese azt állítja, hogy az, ahogyan az elsőfokú bíróság a díjazást az alapeljárásban csökkentette, nem ássa alá a 93/13 irányelvben előírt visszatartó hatást.

36. Ebben a szellemben tartja fenn álláspontját a német kormány, amely a hatodik kérdéssel is csak kiegészítő jelleggel foglalkozik. E kormány álláspontja szerint a jogi szolgáltatások díjára vonatkozó tisztességtelen szerződési feltétel helyettesíthető az ilyen szolgáltatások díjára vonatkozó diszpozitív rendelkezéssel.

[5] Úgy tűnik, hogy a kérdést előterjesztő bíróság a jelen indítvány 8. pontjában leírt jogi aktusra utal.

37. A litván kormány ezzel szemben úgy véli, hogy olyan helyzetben, amelyben az ügyvéd olyan szerződés teljesítése során nyújtott jogi szolgáltatást, amelynek feltételeit tisztességtelennek nyilvánították, a nemzeti bíróságnak az adott ügy körülményeit, az ügy összetettségét, az ügyvéd képesítését és tapasztalatát, az ügyfél vagyoni helyzetét és más releváns körülményeket figyelembe véve – figyelemmel a tisztességtelen feltételek alkalmazásának megelőzésére való törekvésre – kell a díjazást az ügyvéd részére megítélnie.

38. A Bizottság eltérő álláspontot képvisel. Úgy véli, hogy a díjazásra vonatkozó, tisztességtelennek nyilvánított szerződési feltételek nem válthatnak ki joghatást. Hivatkozva a Bíróság ítélkezési gyakorlatára, amely szerint a nemzeti bíróság megakadályozhatja a szerződés megszűnését azáltal, hogy a tisztességtelen szerződési feltételt diszpozitív rendelkezéssel helyettesíti oly módon, hogy a fogyasztót ne érjék „különösen káros következmények", a Bizottság úgy véli, hogy a jelen ügyben nem szükséges az ezen ítélkezési gyakorlatban kidolgozott megoldást igénybe venni. A Bizottság álláspontja szerint nincs ok azt feltételezni, hogy a szóban forgó szerződések semmisnek nyilvánítása ilyen „következményekkel" járna a fogyasztóra nézve.

B. A tisztességtelen szerződési feltétel olyan helyzetben való elhagyásának következményeire vonatkozó ítélkezési gyakorlat, amelyben a szerződés e feltétel nélkül fennmaradhat

39. Az állandó ítélkezési gyakorlatból következik, hogy a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdésével ellentétes, ha olyan helyzetben, amelyben a tisztességtelen szerződési feltétel elhagyásával a szerződés fennmaradhat, a nemzeti bíróság módosíthatja e feltétel tartalmát, ahelyett, hogy egyszerűen nem alkalmazná azt a fogyasztóval kötött szerződésben részes felek jogainak és kötelezettségeinek értékelése során.[6] A nemzeti bíróság főszabály szerint a tisztességtelen szerződési feltétel helyett a nemzeti jog olyan diszpozitív rendelkezését sem alkalmazhatja, amely azon felek jogait és kötelezettségeit szabályozza, akikre e feltétel vonatkozik.

40. Ezt erősíti meg a Dexia Nederland ítélet,[7] amelyben a Bíróság kifejtette, hogy a 93/13 irányelvvel ellentétes, hogy az eladó vagy szolgáltató azt követően, hogy tisztességtelennek nyilvánították az olyan feltételt, amely kártérítés fizetését írta elő arra az esetre, ha a fogyasztó nem teljesíti a kötelezettségeit, a nemzeti jog azon diszpozitív rendelkezésében biztosított törvényi kártérítést követelhet, amelyet e feltétel hiányában kellett volna alkalmazni.

41. A nemzeti bíróság azon kötelezettsége, hogy mellőzze az olyan tisztességtelen szerződési feltétel alkalmazását, amely jogalap nélkül kifizetettnek bizonyuló összegek fizetésére kötelez, főszabály szerint ezzel egyező összegű visszafizetési kötelezettséget eredményez.

42. A Bíróságnak a visszatérítési követelések kérdésével foglalkozó ítélkezési gyakorlata elsősorban a fogyasztó által az eladóval vagy szolgáltatóval szemben érvényesített követelésekre vonatkozik. Ez a 93/13 irányelv 6. cikke (1) bekezdésének szövegével magyarázható, amely azt írja elő a tagállamok számára, hogy gondoskodjanak arról, hogy a tisztességtelen feltételek „[ne jelentsenek] kötelezettséget a fogyasztóra nézve", és nem azt, hogy az eladóra vagy szolgáltatóra nézve se jelentsenek kötelezettséget. A Bíróság hangsúlyozza, hogy a szerződési feltétel tisztességtelen jellege bírósági megállapításának – legalábbis főszabály szerint – azon jogi és ténybeli állapot helyreállítását kell eredményeznie, amelyben a fogyasztó az említett feltétel

[6] Lásd: 2012. június 14-i Banco Español de Crédito ítélet (C-618/10, EU:C:2012:349, 65. és 71. pont).

[7] Lásd: 2021. január 27-i Dexia Nederland ítélet (C-229/19 és C-289/19, EU:C:2021:68, 67. pont).

hiányában lenne (a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdése).[8] Itt kevésbé a fogyasztó és az eladó vagy szolgáltató szolgáltatásai egyenértékűségének eléréséről, mint inkább annak biztosításáról van szó, hogy valamely szerződési feltétel tisztességtelen voltának megállapítása ne csupán szimbolikus jelentőséggel bírjon, és hogy a fogyasztó továbbra is viselje az abból eredő következményeket, hogy a szerződésbe olyan feltételt foglaltak bele, amely a szerződésben részes felek jogait és kötelezettségeit a fogyasztó érdekeinek kárára határozza meg. A Bíróság egyébként hozzáteszi, hogy a visszafizetési kötelezettség hiánya kétségessé tehetné azt a visszatartó hatást, amellyel az irányelv annak biztosítására törekszik, hogy az eladók vagy szolgáltatók ne alkalmazzanak tisztességtelen szerződési feltételeket (az irányelv 6. cikkének a 7. cikk (1) bekezdésével összefüggésben értelmezett (1) bekezdése).[9]

43. Igaz, hogy a Caixabank i Banco Bilbao Vizcaya Argentaria ítéletben[10] a Bíróság úgy határozott, hogy a 93/13 tanácsi irányelv 6. cikkének (1) bekezdését és 7. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azokkal ellentétes az, hogy egy olyan tisztességtelen szerződési feltétel semmissége esetén, amelynek értelmében a jelzálogjog alapításával és törlésével kapcsolatos teljes költség a fogyasztót terheli, a nemzeti bíróság megtagadja az e szerződési feltétel alapján megfizetett összegek fogyasztó részére történő visszatérítésének elrendelését, kivéve ha az említett szerződési feltétel hiányában alkalmazandó nemzeti jogi rendelkezések a fogyasztót kötelezik e költségek egészben vagy részben történő megfizetésére.

44. Ez az ítélet a jogtudományban ugyan az értelmezés tekintetében kérdéseket vet fel,[11] a 93/13 irányelvvel kapcsolatos ítélkezési gyakorlattal való összeegyeztethetősége érdekében úgy tűnik, hogy a 93/13 irányelvet úgy kell értelmezni, hogy az a visszatérítési követelésekre vonatkozik, nem pedig valamely szerződési feltétel diszpozitív rendelkezéssel való helyettesítésére vagy a szerződés tartalmának módosítására. Úgy tűnik, hogy esetükben ténylegesen felmerült kiadások megtérítésére irányuló visszatérítési követelésekről volt szó, amelyek nem a szerződésben részes eladót vagy szolgáltatót (még ha közvetve e kiadások finanszírozására szolgáló pénzeszközöket át is kellett volna utalni az eladó vagy szolgáltató részére), hanem harmadik személyeket illettek meg.

45. Az említett ítélet tehát úgy értelmezhető, hogy az olyan szerződéses feltételt tartalmaz, amely alapján a fogyasztónak kellett viselnie a jelzálogjog alapításával és törlésével kapcsolatos valamennyi költséget. Mivel az ilyen feltétel nem vált ki joghatásokat a fogyasztóra az eladóval vagy szolgáltatóval fennálló jogviszonyában, a visszatérítési követelések elbírálása során szóba jöhetnek az azt lehetővé tevő nemzeti rendelkezések, hogy a fogyasztónak kell viselnie a harmadik személyekre eső költségeket. Ilyen helyzetben az, hogy a fogyasztó visszatérítési követelésének helyt adnak, a szerződési feltétel diszpozitív rendelkezéssel való, ítélkezési gyakorlat által lényegében kizárt helyettesítését vagy a szóban forgó feltétel tartalmának módosítását tenné szükségessé annak érdekében, hogy meg lehessen állapítani, hogy az eladónak vagy szolgáltatónak el kell engednie az e nemzeti rendelkezések alapján a fogyasztót terhelő adósságot.

[8] Lásd: 2016. december 21-i Gutiérrez Naranjo és társai ítélet (C-154/15 és C-307/15, EU:C:2016:980, 61. pont).

[9] Lásd: 2016. december 21-i Gutiérrez Naranjo és társai ítélet (C-154/15 és C-307/15, EU:C:2016:980, 63. pont).

[10] 2020. július 16-i Caixabank és Banco Bilbao Vizcaya Argentaria ítélet (C-224/19 és C-259/19, EU:C:2020:578, 55. pont).

[11] Lásd: Combet, M., Les clauses abusives dans les contrats bancaires et financiers (2e partie), Revue internationale des services financiers, 3. kötet, 2021., 64. o; Węgrzynowski, Ł., Skutek restytucyjny z dyrektywy93/13/EWG a zasady rozliczeń stron w związku z nieważnością umowy zawierającej niedozwolone postanowienia umowne, *Przegląd Prawa Handlowego*, 5. kötet, 2022., 54. o.

46. Függetlenül attól, hogy a Caixabank és a Banco Bilbao Vizcaya Argentaria ítéletet [12] hogyan kell értelmezni, a jelen ügyre vonatkozóan nem lehet ezen ítéletből messzemenő következtetéseket levonni. Ezen ítéletben olyan nemzeti rendelkezés alkalmazásáról volt szó, amely nem az eladó vagy szolgáltató és a fogyasztó kölcsönös jogaira és kötelezettségeire vonatkozott, hanem az utóbbi harmadik személyekkel szembeni kötelezettségeire. Ami fontosabb, ez az ítélet olyan helyzetre vonatkozik, amelyben a tisztességtelen szerződési feltétel eltávolítása esetében a szerződés fennmaradhat, míg a jelen ügyben kétségesnek tűnik, hogy a díjazásra vonatkozó szerződési feltétel elhagyásával a szóban forgó szerződések fennmaradhatnak-e.

C. Azokra a helyzetekre vonatkozó ítélkezési gyakorlat, amelyekben a nemzeti jog alapján a szerződés nem maradhat fenn

47. Vizsgáljuk meg a szerződési feltétel tisztességtelen voltának megállapításából eredő következményekkel kapcsolatos ítélkezési gyakorlatot olyan helyzetben, amelyben a nemzeti jog szerint e feltétel elhagyásával a szerződés nem maradhat fenn. Az előzetes döntéshozatal iránti kérelemből következik, hogy a díjazásra vonatkozó feltétel nélkül a szóban forgó szerződések teljesítése nem folytatható, ami e szerződések érvénytelenségét vonja maga után. E kérdést végső soron a nemzeti bíróságnak kell értékelnie. [13]

48. A Bíróság eddigi ítélkezési gyakorlatából következik, hogy amennyiben a nemzeti bíróság úgy ítéli meg, hogy a nemzeti jog rendelkezései alapján valamely szerződésnek az abban szereplő tisztességtelen feltételek nélküli fenntartása nem lehetséges, a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdésével főszabály szerint nem áll ellentétben e szerződés érvénytelenségének megállapítása. [14]

49. A szerződés semmisnek nyilvánítását azonban megakadályozhatják azok a következmények, amelyekkel a szerződés semmisnek nyilvánítása a fogyasztóra nézve jár.

50. A Kásler ítélet [15] szerint, amely a későbbi előzetes döntésekben továbbfejlesztett és pontosított ítélkezési irányvonal kezdetét jelentette, a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdésével nem ellentétes, hogy a nemzeti bíróság a tisztességtelen szerződési feltételt a nemzeti jog valamely diszpozitív rendelkezésével, vagy olyan rendelkezéssel helyettesítheti, amelyet akkor kell alkalmazni, ha ehhez az adott szerződés felei hozzájárulnak. Az ilyen helyettesítés lehetőségét az ítélkezési gyakorlat azokra az esetekre korlátozta, amelyekben a szerződés megsemmisítése „különösen káros következményekkel” járna a fogyasztóra nézve. [16]

51. A tisztességtelen szerződési feltételek helyett olyan rendelkezések alkalmazhatók, amelyek azt tükrözik, hogy a nemzeti jogalkotó a meghatározott szerződések feleit megillető jogok és az őket terhelő kötelezettségek között egyensúlyt teremtett arra az esetre, ha a felek nem tértek el a

[12] 2020. július 16-i Caixabank és Banco Bilbao Vizcaya Argentaria ítélet (C-224/19 és C-259/19, EU:C:2020:578, 55. pont).

[13] Lásd: 2019. június 5-i GT ítélet (C-38/17, EU:C:2018:461, 43. pont).

[14] Lásd: 2019. október 3-i Dziubak ítélet (C-260/18, EU:C:2018:819, 43. pont).

[15] 2014. április 30-i ítélet, C-26/13, a továbbiakban: Kásler ítélet, EU:C:1992:282, 80. pont.

[16] Igaz, hogy a Bíróságnak a Kásler ítéletben adott válasza alapján úgy tűnik, hogy a tisztességtelen feltétel diszpozitív rendelkezéssel való helyettesítésének lehetősége nem függ a „különösen káros következmények” fennállásától. Úgy tűnik, hogy a litván és a német kormány álláspontja ezen ítélet ilyen értelmezésén alapul. Ezzel szemben a már az ezen ítéletet követően hozott ítéletekből az következik, hogy nem ellentétes a 93/13 irányelvvel, hogy a nemzeti bíróság csak abban az esetben válthatja fel a tisztességtelen feltételt a nemzeti jog valamely diszpozitív rendelkezésével, ha a feltétel érvénytelenségének megállapítása arra kötelezné a bíróságot, hogy a szerződést teljes egészében semmisítse meg, és ezzel a fogyasztót „különösen káros következményeknek” tenné ki. Lásd: 2019. március 14-i Dunai ítélet (C-118/17, EU:C:2019:207, 54. pont); 2019. november 7-i Kanyeba és társai ítélet (C-349/18–C-3351/18, EU:C:2019:936, 70. és 74. pont); 2021. november 18-i A S. A. ítélet (C-212/20, EU:C:2021:934, 72. pont).

nemzeti jogalkotó által az érintett szerződések tekintetében előírt általános szabályoktól. A tisztességtelen szerződési feltételek ugyanakkor nem helyettesíthetők kizárólag olyan általános jellegű nemzeti rendelkezésekkel, amelyeket a jogalkotó nem értékelt külön annak érdekében, hogy helyre lehessen állítani a szerződő felek jogainak és kötelezettségeinek összessége közötti egyensúlyt, és amely rendelkezések a jogügyletek tartalmukban kifejezett joghatásainak kiegészítését a méltányosság elvéből vagy a bevett szokásokból eredő következmények révén írják elő. [17]

52. Úgy tűnik, hogy az egyik végzésben a Bíróság jóváhagyja a fogyasztó „különösen káros következményekkel" szembeni védelmének lehetőségét azáltal, hogy – bírósági határozat alapján – meghatározza azokat a körülményeket, amelyek között az eladó vagy szolgáltató a szerződésben leírt körülményektől eltérő módon hivatkozhat a tisztességtelen szerződési feltételekből eredő jogokra. [18]

53. E végzés és a jelen ügyben ismertetett ítélkezési irányvonal közötti összhang érdekében e végzést úgy kell értelmezni, hogy véleményem szerint minden esetben – így a jelen esetben is – e körülmények olyan meghatározásáról van szó, amely megfelel a tisztességtelen szerződési feltételek diszpozitív rendelkezésekkel való helyettesítésével kapcsolatos követelményeknek, és mindenekelőtt úgy, hogy a bíróság ilyen beavatkozása ne veszélyeztesse a 93/13 irányelv hatékony érvényesülését és az általa követett célok elérését.

54. Úgy tűnik, hogy ugyanezen gondolatmenetet követik a Banca B. ítéletben [19] foglalt és fenntartott megfontolások, amely ítéletben a Bíróság tisztázta, hogy a 93/13 irányelv nem irányul arra, hogy egységes megoldásokat vázoljon fel egy szerződéses feltétel tisztességtelen jellegének megállapításából eredő következményeket illetően.

55. Egyrészt a bíróságnak ügyelnie kell arra, hogy helyreálljon a szerződő felek közötti egyenlőség, amelyet a tisztességtelen feltétel fogyasztóval szembeni alkalmazása veszélyeztetett volna. Másrészt biztosítani kell azt, hogy az eladót vagy szolgáltatót visszatartsák attól, hogy a fogyasztóknak kínált szerződésbe ilyen kikötéseket illesszen be. [20]

56. Ezeket az ezen irányelv által követett célkitűzéseket lényegében „az adott esettől és a nemzeti jogi háttértől függően" az érintett tisztességtelen feltételnek a fogyasztóval szembeni alkalmazása egyszerű mellőzésével, vagy ha a szerződés e tisztességtelennek tekintett feltétel kihagyásával nem maradhatott fenn, a diszpozitív nemzeti rendelkezésekkel való helyettesítéssel is el lehetett érni. Egy szerződéses feltétel tisztességtelen jellege megállapításának e következményei mindazonáltal nem merítik ki az összes lehetséges alternatívát. [21]

57. Ennek megfelelően a Bíróság az említett ítéletben leszögezte, hogy az olyan diszpozitív rendelkezések hiányában, amelyek segítségével megakadályozható lenne a tisztességtelen szerződési feltételeket tartalmazó szerződés megszűnése, és e szerződés megszüntetése „különösen hátrányos következményeknek" tenné ki a fogyasztót, a nemzeti bíróság beavatkozása megengedett (a bíróság megtehet „minden ahhoz szükséges intézkedést, hogy a fogyasztót meg lehessen védeni azon különösen hátrányos következményektől, amelyek[et] a szóban forgó […]

[17] Lásd: 2019. október 3-i Dziubak ítélet (C-260/18, EU:C:2018:819, 60–62. pont); 2020. november 25-i Banca B. ítélet (C-269/19, EU:C:2020:954, 35. pont).

[18] Lásd: 2019. október 24-i Topaz végzés (C-211/17, nem tették közzé, EU:C:2019:906, 78. pont).

[19] 2020. november 25-i Banca B. ítélet (C-269/19, EU:C:2020:954, 39. pont).

[20] 2020. november 25-i Banca B. ítélet (C-269/19, EU:C:2020:954, 38. pont).

[21] 2020. november 25-i Banca B. ítélet (C-269/19, EU:C:2020:954, 38. pont).

szerződés megsz[ü]ntetése vonhat maga után”), azonban e bíróság hatáskörének gyakorlása során nem terjeszkedhet túl azon a mértéken, amely feltétlenül szükséges a szerződő felek közötti szerződéses egyensúly helyreállításához, és ily módon a fogyasztónak azon különösen hátrányos következményektől való védelméhez, amelyeket a szóban forgó szerződés megsemmisítése válthat ki, feltéve hogy a 93/13 irányelv által követett célok nem sérülnek.[22] Továbbra is kizárt, hogy a tisztességtelen szerződési feltételek szövegét szabadon lehessen módosítani, vagy hogy azt korlátozni lehessen.

D. A jogi szolgáltatások díjára vonatkozó szerződési feltétel tisztességtelen volta megállapításának következményei

58. A Kásler ítéletből eredő ítélkezési irányvonal azon ügyek alapján alakult ki, amelyekben – tekintettel a szerződő felek közötti átutalások pénzbeli jellegére és a visszatérítési követelések érvényesítésének lehetőségére – úgy tűnt, hogy főszabály szerint fennállt a lehetősége annak, hogy visszaállítsák azt a helyzetet, amelyben a felek akkor lettek volna, ha e szerződést nem kötötték volna meg.[23] Ilyen helyzet fennállása ugyanakkor „különösen káros következményekkel” járna a fogyasztóra nézve, éppen a visszatérítési követelés, és mindenekelőtt az eladó vagy szolgáltató fogyasztó részére rendelkezésre bocsátott tőkeösszeg visszafizetésére vonatkozó követelésének e következményekkel kapcsolatos azonnali esedékessége miatt.

59. A 93/13 irányelv által a fogyasztóknak biztosított védelem ugyanis nem olyan széles körű, hogy a tagállamokat arra kötelezze, hogy kivétel nélkül minden olyan jogügylet joghatásait, amelyben tisztességtelen szerződési feltétel merül fel, oly módon szüntessék meg, mintha az adott szerződés valamennyi feltétele tisztességtelen lenne.[24] Ez ezen irányelv 6. cikkének (1) bekezdéséből következik, amely az e rendelkezésben előírt szankciót a tisztességtelen szerződési feltételhez köti, nem pedig azon szerződés egészéhez, amelyben ilyen feltétel található.

60. Annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy a szerződés megszűnése milyen joghatással jár a felekre nézve, és különösen, hogy vissza kell-e állítani, és ha igen, miként azt a helyzetet, amelyben akkor lettek volna, ha e szerződést nem kötötték volna meg, – legalábbis főszabály szerint – a nemzeti jogra tartozik.

61. Főszabály szerint a nemzeti jog körébe tartozik annak eldöntése, hogy a tisztességtelen szerződési feltételnek az irányelv 6. cikkének (1) bekezdése szerinti elhagyása esetében a szerződés nem maradhat fenn. A nemzeti jog körébe tartoznak azok a joghatások is, amelyekkel a szerződés érvénytelensége jár, noha az érvénytelenségből eredő következmények nem sérthetik az irányelv rendelkezéseinek tényleges érvényesülését, és nem lehetnek ellentétesek az irányelv által követett célokkal.

[22] 2020. november 25-i Banca B. ítélet (C-269/19, EU:C:2020:954, 41., 43. és 44. pont).

[23] Igaz azonban, hogy a kölcsönszerződésekkel összefüggésben is felmerülhet az a kérdés, hogy a 93/13 irányelvvel ellentétesek-e az olyan összegek névértékének visszatérítésén túlmutató követelések, amelyeket a szerződésben részes felek a szerződés megkötését követően egymásnak átutaltak. E kérdés tisztázását a C-520/21. sz. Bank M. ügyben kérték a Bíróságtól.

[24] Kivéve, ha a tagállam a 93/13 irányelv 8. cikkében biztosított jogkörével élve e megoldás mellett dönt.

62. A Lombard Pénzügyi és Lízing ítéletből[25] következik, hogy még ha a nemzeti bíróság úgy is ítéli meg, hogy a felek vonatkozásában nem lehet helyreállítani azt az állapotot, amelyben akkor lettek volna, ha e szerződést – bár a nemzeti jog megköveteli – nem kötötték volna meg, a nemzeti bíróságnak a felek jogaiba és kötelezettségeibe való beavatkozása nem mentesíti e bíróságot azon kötelezettsége alól, hogy gondoskodjon arról, hogy a fogyasztó végső soron abba a helyzetbe kerüljön, amelyben akkor lett volna, ha a tisztességtelennek ítélt feltétel soha nem létezett volna.

63. Ahogyan végső soron a nemzeti bíróság feladata annak megállapítása is, hogy a fogyasztót „különösen káros következmények" érhetik-e a tisztességtelennek ítélt feltételeket tartalmazó szerződések semmissé nyilvánítása miatt,[26] és ugyancsak e bíróság feladata annak vizsgálata, hogy visszaállítható-e a szerződésben részes felek számára az a helyzet, amelyben akkor lettek volna, ha e szerződést nem kötötték volna meg.[27]

64. Úgy tűnik, hogy az előzetes döntéshozatal iránti kérelemből az a javaslat következik, hogy a szóban forgó, jogi szolgáltatásokra vonatkozó szerződések jellegére tekintettel, és figyelemmel arra, hogy e szolgáltatásokat teljesítették, az alapügyben a kérdést előterjesztő bíróság szerint nem állítható vissza az a helyzet, amelyben a fogyasztó akkor lett volna, ha e szerződések nem tartalmaztak volna tisztességtelen feltételeket.

65. Ha ezt a javaslatot úgy kell érteni, hogy a fogyasztó nem tudja úgymond „visszaadni" a részére nyújtott szolgáltatásokat, akkor felmerül a kérdés, hogy e helyzet összeegyeztethető-e a nemzeti joggal, és a szerződés megszűnése miatt nem keletkeztet-e követeléseket e szolgáltatásokat nyújtó fél számára.

66. Ha a nemzeti jog az így megfogalmazott kérdésre igenlő választ ad, akkor a 93/13 irányelv nem követeli meg a szerződés megszűnéstől való egyfajta „megmentését" annak lehetővé tétele érdekében, hogy a tisztességtelen szerződési feltételeket a szerződésbe foglaló eladó vagy szolgáltató díjazásban részesülhessen azon az alapon, mintha a szerződő felek jogai és kötelezettségei közötti egyensúly biztosítására, vagy azon helyzet visszaállítására törekednének, amelyben a fogyasztó a tisztességtelen szerződési feltétel hiányában lett volna.

67. Először is, a nemzeti jog által a szerződés érvénytelenségéhez fűzött következmények nem sérthetik a 93/13 irányelv rendelkezéseinek hatékony érvényesülését, és nem lehetnek ellentétesek az irányelv által követett célokkal.[28] Ezen irányelv célja a fogyasztók védelme. Az irányelv nem követeli meg, hogy az eladók vagy szolgáltatók számára meghatározott szintű védelmet biztosítsanak arra az esetre, ha amiatt, hogy tisztességtelen szerződési feltételeket alkalmaznak, az egész szerződés megszűnik.

68. Másodszor, amint azt már jelen indítvány 42. pontjában említettem, a fogyasztó jogi és ténybeli helyzetének helyreállítása arra irányul, hogy a szerződési feltétel tisztességtelen voltának megállapítása ne legyen szimbolikus jelentőségű, és a fogyasztóra nézve ne jelentsen hátrányt.

[25] 2022. március 31-i Lombard Pénzügyi és Lízing ítélet (C-472/20, EU:C:2022:242, 57. és 58. pont). Ebben az ítéletben a Bíróság megállapította, hogy a fogyasztó érdekei védelemben részesíthetők azáltal, hogy visszatérítik neki azokat az összegeket, amelyeket a hitelező a tisztességtelennek ítélt feltétel alapján szedett be, azzal, hogy e visszatérítés a jogalap nélküli gazdagodás jogcímén történik. Hangsúlyozni kell, hogy a magyar jog, amelynek hatálya alá a szóban forgó szerződés tartozott, úgy rendelkezett, hogy „érvénytelen szerződés esetében a szerződéskötés előtt fennállott helyzetet kell visszaállítani", és ha ez nem lehetséges, „a bíróság a szerződést a határozathozatalig terjedő időre hatályossá nyilvánítja".

[26] Lásd: 2019. március 26-i Abanca Corporación Bancaria és Bankia ítélet (C-70/17 és C-179/17, EU:C:2019:250, 61. pont).

[27] 2022. március 31-i Lombard Pénzügyi és Lízing ítélet (C-472/20, EU:C:2022:242, 57. pont).

[28] Lásd a jelen indítvány 61. pontját.

69. Harmadszor, a 93/13 irányelv ellentétes értelmezése olyan helyzetet eredményezne, amelyben a tisztességtelen szerződési feltételeket tartalmazó szerződéseket a nemzeti bíróságok rendszeresen „kiegészítenék”, ami ellentétes lenne az irányelv által elérni kívánt elrettentési céllal. Ezért a Kásler ítéletből eredő ítélkezési irányvonal a diszpozitív rendelkezések tisztességtelen szerződési feltételek helyett történő alkalmazásának lehetőségét arra a helyzetre korlátozza, amelyben a szerződés megszűnése a fogyasztóra nézve „különösen káros következményekkel” járhat.

70. Az a puszta tény azonban, hogy a fogyasztó nem tudja úgymond „visszaadni” a már teljesített jogi szolgáltatásokat, nem feltétlenül jelenti azt, hogy a nemzeti jog nem fűz semmilyen következményt e szolgáltatások olyan szerződés alapján történő teljesítéséhez, amely érvénytelennek bizonyult. Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem nem tartalmaz e kérdésre vonatkozó információkat. Ha azonban a litván jog lehetővé teszi az ilyen elszámolást,[29] a kérdést előterjesztő bíróságnak meg kell fontolnia, hogy a szerződés megsemmisítése „különösen hátrányos következményeket” von-e maga után. Ezért több olyan észrevételt kell tenni, amelyek lehetővé teszik a kérdést előterjesztő bíróság számára annak kizárását, hogy ilyen helyzettel kerüljön szembe.

71. Azt, hogy meg kell-e védeni a fogyasztó érdekeit az esetleges „hátrányos következményektől”, azon jogvita időpontjában fennálló vagy előre látható körülmények alapján kell értékelni, amelynek keretében felmerül a szerződési feltételek tisztességtelen jellegének kérdése.[30] Az bír jelentőséggel, hogy anyagi jogi szempontból hogyan alakul e fogyasztó helyzete a bíróságon kívül és a bírósági eljárásban, valamint milyen lesz az eljárási helyzete az egyéb eljárásokban.[31]

72. Az olyan jogügylet joghatásainak megszüntetése, amelynek teljesítése során az ügyvéd az ügyfele nevében és javára járt el, olyan helyzetet eredményezhet, amelyben az említett szolgáltatások teljesítésének kérdését más olyan jogi konstrukciók összefüggésében kell vizsgálni, amelyek – konkrét helyzetben és a nemzeti jogi keretek fényében – e szolgáltatások elszámolása iránti követelést biztosíthatnak. Olyan jogi konstrukciók merülhetnek fel, mint a jogalap nélküli szolgáltatás megszerzése vagy megbízás nélküli ügyvitel (*negotiorum gestio*). A nemzeti jogszabályokban e tekintetben elfogadott megoldások eltérőek lehetnek. E megoldások alapulhatnak a felmerült kiadások és költségek megtérítésén vagy az e szolgáltatások teljesítése piaci árának megfelelő összeg kifizetésén.

73. Annak megállapítása érdekében, hogy a kölcsönszerződés semmisnek nyilvánítása „különösen hátrányos következményekkel” jár, általában elegendő, ha e semmisnek nyilvánítás az eladó vagy szolgáltató fogyasztó részére rendelkezésre bocsátott tőke visszafizetése iránti követelésének azonnali esedékességét eredményezi. Következésképpen a jogi szolgáltatások nyújtására vonatkozóan kötött szerződés semmisnek nyilvánítása esetén már pusztán annak meghatározása, hogy a felek elszámolására miként kerül sor, számos, a nyújtott szolgáltatások terjedelmének megállapítása és értékének felbecslése iránti lépés megtételét követelheti meg.

[29] Noha e kérdés végleges megítélését a nemzeti bíróságokra kell hagyni, úgy tűnik, hogy a Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (Litván Köztársaság polgári törvénykönyve) 2000. július 18-i VIII-1864. sz. törvénnyel elfogadott szövegének 1.80. cikkéből az következik, hogy a szerződés érvénytelensége esetén a feleknek vissza kell adniuk egymásnak azt, amit a szerződés szerint kaptak (restitúció), és ha ez lehetetlennek bizonyul, a feleknek meg kell téríteniük egymásnak azt, amit egymástól pénzben kaptak, kivéve, ha a törvény a szerződés érvénytelenségéhez más következményeket fűz. Mindenesetre azonban semmi nem utal arra, hogy a litván jog azt feltételezné, hogy a szerződés érvénytelensége esetén a szerződés megkötése előtti állapotot kell visszaállítani, és ha ez nem lehetséges, akkor törekedni kell a szerződés fenntartására. Ez különbözteti meg az alapügy jogi hátterét attól, amely alapján a 2022. március 31-i Lombard Pénzügyi és Lízing ítélet (C-472/20, EU:C:2022:242) született. Lásd a jelen indítvány 25. lábjegyzetét.

[30] Lásd: 2019. október 3-i Dziubak ítélet (C-260/18, EU:C:2018:819, 50. pont).

[31] Lásd: 2019. március 26-i Abanca Corporación Bancaria és Bankia ítélet (C-70/17 és C-179/17, EU:C:2019:250, 61. pont).

74. Ennek során nehezen képzelhető el, hogy e cselekményeket a fogyasztó önállóan is el tudná végezni. A már teljesített jogi szolgáltatások nyújtására vonatkozó szerződés semmisnek nyilvánítása a fogyasztót jogilag bizonytalan helyzetbe hozhatja. Ez annyiban releváns, amennyiben az alapügy tárgyát képező szerződések feltételének tisztességtelen jellege azzal hozható összefüggésbe, hogy a fogyasztónak nem volt lehetősége arra, hogy a jogi szolgáltatások végleges költségét felmérje. Ha tehát a nemzeti jog lehetővé teszi az érvénytelennek bizonyult szerződés alapján nyújtott jogi szolgáltatások bármiféle elszámolását, a díjazásra vonatkozó szerződési feltétel megszüntetése és a szerződés semmissé nyilvánítása a fogyasztót ahhoz hasonló helyzetbe hozza, amelynek orvoslására a 93/13 irányelv létrejött.

75. Ha tehát konkrét helyzetben és a nemzeti jogi háttér fényében az érvénytelennek bizonyult szerződés alapján nyújtott jogi szolgáltatások bármilyen elszámolási formája megengedett, akkor azt a következtetést kell levonni, hogy a szerződés semmisnek nyilvánítása „különösen hátrányos következményekkel” jár a fogyasztóra nézve.

76. Ezen észrevételek mellett meg kell jegyezni, hogy a jogi szolgáltatások magukban foglalhatják cselekmények fogyasztó nevében és javára, a bíróságok és más hatóságok előtti eljárásokban történő elvégzését. Annak alapját, hogy az ügyvédet felhatalmazzák arra, hogy az ügyfelet ezen eljárásokban képviselje és nevében eljárjon, a jogi szolgáltatások nyújtására vonatkozóan kötött szerződés képezheti. Ez felveti azt a kérdést, hogy e szerződés érvénytelensége nem érinti-e az elvégzett cselekmények érvényességét és hatékonyságát. Erre a kérdésre a nemzeti jog ad választ. Ha kétség merül fel az ilyen cselekmények érvényességével vagy hatékonyságával kapcsolatban, a nemzeti bíróságnak meg kell állapítania, hogy a szerződés semmisnek nyilvánítása „különösen hátrányos következményekkel” jár a fogyasztóra nézve.

77. Ha a kérdést előterjesztő bíróság a fenti megfontolásokra figyelemmel megállapítja, hogy a szerződés semmisnek nyilvánítása „különösen hátrányos következményekkel” járhat, intézkedéseket hozhat a fogyasztónak e következményekkel szembeni védelme érdekében.

78. Olyan rendelkezés alkalmazása merülhet fel, amelyet a jogalkotó külön elemzésnek vetett alá a feleket megillető jogok és az őket terhelő kötelezettségek közötti egyensúly létrehozása érdekében, [32] vagy a szerződés tartalmába való olyan beavatkozásról lehet szó, amely nem lép túl azon a mértéken, amely feltétlenül szükséges az irányelv által elérni kívánt célok megvalósításához. [33]

79. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett hatodik kérdés szövegéből kitűnik, hogy a litván jog alapján a már teljesített jogi szolgáltatások elszámolhatók oly módon, hogy az azok teljesítéséért járó díjazást e szolgáltatások nemzeti jogi aktusban meghatározott minimumköltségének (minimális díjtételek) összegében állapítják meg.

80. Úgy vélem, hogy a szerződés fogyasztóra nézve „különösen hátrányos következményekkel” járó megszűnésének megakadályozása érdekében a 93/13 irányelvvel nem ellentétes a jogi szolgáltatások ilyen módon történő elszámolása.

81. Először is, ez a jogi szolgáltatások elszámolásának olyan módja, amelyet a jogalkotó a polgári perrendtartás alapján lefolytatott eljárásokkal összefüggésben a feleket megillető jogok és az őket terhelő kötelezettségek közötti egyensúly szempontjából kielégítőnek tart.

[32] Lásd jelen indítvány 51. pontját.

[33] Lásd a jelen indítvány 53–57. pontját.

82. Másodszor, a nyújtott jogi szolgáltatások nemzeti jogi aktusban meghatározott minimális díjtételek alapján történő elszámolásának ez a módja lehetővé teszi a fogyasztó számára, hogy a 93/13 irányelv által részére biztosított védelem igénybevételéről az ezzel a döntéssel járó gazdasági következmények teljes ismeretében döntsön. Ez annyiban fontos, hogy a fogyasztó is lemondhat az ezen irányelv által részére biztosított védelemről.[34] A nemzeti bíróságnak azonban tájékoztatnia kell őt a szerződés semmissé nyilvánításához fűződő jogkövetkezményekről, amelyek alapján a fogyasztóval szemben adott esetben visszatérítési követelést támaszthatnak.[35]

83. Úgy tűnik, hogy az előzetes döntéshozatalra előterjesztett hatodik kérdés szövegében a kérdést előterjesztő bíróság azt feltételezi, hogy a litván jog alapján „észszerű” díjazásnak az ügy összetettségére, az ügyvéd képesítésére és tapasztalatára, az ügyfél anyagi helyzetére és más releváns körülményekre tekintettel történő meghatározása is a szolgáltatások elszámolása megvalósítható módjának tekinthető. A kérdést előterjesztő bíróság ugyan nem utal arra kifejezetten, az „észszerű” díjazás meghatározását lehetővé tevő körülmények lényegében megegyeznek a litván jognak a díjazás jogi szolgáltatások nyújtására irányuló szerződésben részes felek általi meghatározásakor figyelembe veendő iránymutatásokat tartalmazó rendelkezéseiben említettek körülményekkel.[36]

84. Ha a nyújtott jogi szolgáltatások elszámolásának nemzeti jog alapján megvalósítható módja az, hogy a díjazást a minimális díjtételek alapján határozzák meg, és így a fogyasztó megvédhető a szerződés megszűnéséből eredő „különösen hátrányos következményekkel” szemben, akkor a 93/13 irányelvvel ellentétes, ha a nemzeti bíróság a jogi szolgáltatások elszámolásának fent említett módját úgy alkalmazza, hogy a fogyasztót „észszerű” díjazás megfizetésére kötelezi.

85. Az ítélkezési gyakorlatból következik,[37] hogy a bíróság szerződés tartalmába való beavatkozása nem terjeszkedhet túl azon a mértéken, amely feltétlenül szükséges a szerződő felek közötti szerződéses egyensúly helyreállításához, és ily módon a fogyasztónak azon különösen hátrányos következményektől való védelméhez, amelyeket a szóban forgó szerződés megsemmisítése válthat ki, feltéve hogy az ezen irányelv által követett célok nem sérülnek. Mivel ezt az egyensúlyt már helyreállította a díjazás minimális díjtételek alapján történő megállapítása,[38] a további beavatkozás túlmutat azon a mértéken, amely feltétlenül szükséges.

86. Mindazon következményeknek, amelyeket a nemzeti bíróság a szerződési feltétel tisztességtelen voltának megállapításából levon, biztosítaniuk kell a 93/13 irányelv által elérni kívánt célok megvalósítását.[39] Még ha a fogyasztónak a szerződés megszűnéséből eredő „különösen hátrányos következményektől” való védelméről van is szó, a nemzeti bíróságnak figyelembe kell vennie, hogy ezek a következmények nem fogják-e visszatartani a fogyasztót az irányelv által részére biztosított védelem igénybevételétől, és nem eredményeznek-e olyan helyzetet, amelyben a szerződési feltétel tisztességtelen voltának megállapítása nem jár elrettentő hatással az eladókra vagy szolgáltatókra nézve. Úgy tűnik, hogy ilyen helyzet állna fenn, ha az eladó vagy szolgáltató által a jogi szolgáltatási szerződés fő tárgyának meghatározása érdekében alkalmazott tisztességtelen szerződési feltétel következtében az eladó vagy szolgáltató minden esetben „észszerű” díjazásban részesülne.

[34] Lásd: 2019. október 3-i Dziubak ítélet (C-260/18, EU:C:2018:819, 55. pont); 2021. április 29-i Bank BPH ítélet (C-19/20, EU:C:2021:341, 94. pont); 2021. szeptember 2-i OTP Jelzálogbank és társai ítélet (C-932/19, EU:C:2021:673, 48. pont).

[35] Lásd: 2021. április 29-i Bank BPH ítélet (C-19/20, EU:C:2021:341, 98. és 99. pont).

[36] Lásd jelen indítvány 7. pontját.

[37] Lásd a jelen indítvány 53–57. pontját.

[38] Lásd a jelen indítvány 81. pontját.

[39] Lásd a jelen indítvány 56. és 57. pontját.

VI. Végkövetkeztetések

87. A fenti megfontolásokra tekintettel azt javasolom, hogy a Bíróság a Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Litvánia legfelsőbb bírósága) által előzetes döntéshozatalra előterjesztett ötödik és hatodik kérdésre a következőképpen válaszoljon:

A fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló, 1993. április 5-i 93/13/EGK tanácsi irányelv 6. cikkének (1) bekezdését és 7. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy abban az esetben, ha a jogi szolgáltatások díjára vonatkozó tisztességtelen szerződési feltétel elhagyása esetében a fogyasztó által valamely szolgáltatóval kötött, jogi szolgáltatásra vonatkozó szerződés nem maradhat fenn, és e szolgáltatásokat teljesítették, e rendelkezésekkel nem ellentétes, ha a nemzeti bíróság teljes egészében elutasítja ezen eladó vagy szolgáltató arra irányuló keresetét, hogy kötelezzék a fogyasztót a jogi szolgáltatások díjának részére történő megfizetésére, amennyiben a nemzeti jogi keret nem rendelkezik a jogi szolgáltatások érvénytelennek bizonyult szerződés alapján történő nyújtásával kapcsolatos elszámolásról.

Amennyiben a jogi szolgáltatások nyújtására irányuló szerződés semmisnek nyilvánítása különösen hátrányos következményekkel járna a fogyasztóra nézve, a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdésével és 7. cikkének (1) bekezdésével nem ellentétes, hogy a nemzeti bíróság megakadályozza e szerződés megszűnését, és a már nyújtott jogi szolgáltatásokért e szolgáltatások nemzeti jogi aktusban meghatározott minimumköltségének (minimális díjtételeknek) megfelelő díjazást ítéljen meg az eladó vagy szolgáltató részére.